

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע

פרק ח

כיבוש העי במערכה השנייה

ראשי פרקים:

ההתקפה החוזרת על העי ◊ גיוס כללי ◊ יהושע מתגלה כאיש צבא ומלחמה ◊ הנהגת המדבר לעומת הנהגת ארץ ישראל ◊ תחבולת צבא ישראל ◊ לינת יהושע עם העם ◊ יהושע לן בעומקה של הלכה ◊ סימן הכידון ◊ שריפת העיר במצוות ה'

כיבוש העי ושרפתה

"ויאמר ה' אל יהושע נטה בפידון אשר בידך אל העי כי בידך אֶתְנַנְּה ויט יהושע בפידון אשר בידו אל העיר: והאורב קם מהרה ממקומו וירוצו כנטות ידו ויבאו העיר וילקדוה וימהרו ויציטו את העיר באש: ויפגו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידיים לנוס הנה והנה והעם הנס המדבר נהפך אל הרוף: ויהושע וכל ישראל ראו כי לכד הארב את העיר וכי עלה עשן העיר וישבו ויפגו את אנשי העי: ואלה יצאו מן העיר לקראתם ויהיו לישראל בתוף אלה מזה ואלה מזה ויכו אותם עד בלתי השאיר לו שריד ופליט: ואת מלך העי תפשו חי ויקרבו אתו אל יהושע: והיה ככלות ישראל להרג את כל ישב העי בשדה במדבר אשר רדפום בו ויפלו כלם לפי חרב עד תמם וישבו כל ישראל העי ויכו אתה לפי חרב: והיה כל הנפלים ביום ההוא מאיש ועד אשה שנים עשר אלף כל אנשי העי: ויהושע לא השיב ידו אשר נטה בפידון עד אשר החריס את כל ישב העי: רק הבהמה ושלל העיר ההיא בָּזְזוּ להם ישראל כדבר ה' אשר צוה את יהושע: וישרף יהושע את העי וישמיה תל עולם שממה עד היום הזה: ואת מלך העי תלה על העץ עד עת הערב וכבוא השמש צוה יהושע וירידו את גבלתו מן העץ וישליכו אותה אל פתח שער העיר ויקימו עליו גל אבנים גדול עד היום הזה."

הברית בהר גריזים והר עיבל

"אז יבנה יהושע מזבח לה' אלקי ישראל בהר עיבל: כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל כפתוב בספר תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו עליו עלות לה' ויזבחו שלמים: ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל: וכל ישראל וזקניו ושטריים ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגר באזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה: ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה: לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף והגר ההלך בקרבם."

פרק ח

מלחמת העי בשנית

"ויאמר ה' אל יהושע אל תירא ואל תחת קח עמך את כל עם המלחמה וקום עלה העי ראה נתתי בידך את מלך העי ואת עמו ואת עירו ואת ארצו: ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבזו לכם שים לך ארב לעיר מאחריה: ויקם יהושע וכל עם המלחמה לעלות העי ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל וישלחם ללה: ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים לעיר מאחרי העיר אל תרחיקו מן העיר מאד והייתם פלכם נכנים: ואני וכל העם אשר אתי נקרב אל העיר והיה כי יצאו לקראתנו כאשר בראשונה ונסנו לפניהם: ויצאו אחרינו עד התיקנו אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו כאשר בראשונה ונסנו לפניהם: ואתם תקמו מהארוב והורשתם את העיר ונתנה ה' אלהיכם בידכם: והיה כתפושכם את העיר תציטו את העיר באש כדבר ה' תעשו ראו צויתי אתכם."

הצבת המארב

"וישלחם יהושע וילכו אל המארב וישבו בין בית אל ובין העי מים לעי וילן יהושע בלילה ההוא בתוף העם: וישכם יהושע בבקר ויפקד את העם ויעל הוא וזקני ישראל לפני העם העי: וכל העם המלחמה אשר עלו ויגשו ויבאו נגד העיר ויחנו מצפון לעי והגי בינו ביניו ובין העי: ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם ארב בין בית אל ובין העי מים לעיר: וישמו העם את כל המחנה אשר מצפון לעיר ואת עקבו מים לעיר וילך יהושע בלילה ההוא בתוף העמק: והיה כראות מלך העי וימהרו וישכימו ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה הוא וכל עמו למועד לפני הערבה והוא לא ידע כי ארב לו מאחרי העיר."

הנסיגה למראית עין

"וינגעו יהושע וכל ישראל לפניהם וינסו דרך המדבר: ויזעקו כל העם אשר בעיר בעי לרדף אחריהם וירדפו אחרי יהושע ונתקו מן העיר: ולא נשאר איש בעי ובית אל אשר לא יצאו אחרי ישראל ויעזבו את העיר פתוחה וירדפו אחרי ישראל."

(קצין מבצעים) שמעביר הנחיות ברורות ללוחמים, מתי הכוח הראשון נכנס, מתי הכוח השני וכו'.

עד עתה פגשנו את גדולתו הרוחנית והמנהיגותית של יהושע כתלמיד חכם מופלג, גדול תלמידיו של משה רבנו, וכעת בפרקנו מתגלה יהושע כמצביא גדול, כאיש צבא ומלחמה. הקב"ה מצווה ציווי כללי מאד, "שים לך ארב לעיר מאחריה"³, ויהושע מתרגם את זה למעשים, לוקח שלושים אלף איש ושולח אותם להציב מארב בחלק האחורי של העיר, ולהמתין שם בכוננות גבוהה, לעמוד עם נשקים שלופים, כדורים בקנה ונצרות פתוחות, מוכנים לכל תרחיש, ומארב נוסף במקום אחר וכו'.

הנהגת המדבר לעומת הנהגת ארץ ישראל

בפתיחה לספר במדבר מעמידנו הנצי"ב על ההבדל בין הנהגת ה' במדבר להנהגת ה' בארץ ישראל, וכך כתב:

"עיקר זה הספר הוא המחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לארץ ישראל, מן הדרך שהלכו במדבר. שבמדבר היו מתנהגים במידת תפארת שהלך לימין משה שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע. ובארץ ישראל הלכו בדרך הטבע בסתרי השגחת מלכות שמים ברוך הוא.

וזה השנוי התחיל עודם במדבר בשנת הארבעים... נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע. וגם המטה לא היה עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח... ועל זה השינוי המצוי בזה הספר אמרו חז"ל (בראשית רבה ג, ה): 'זיבדל אלקים בין האור ובין החשך' - זה ספר במדבר, שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ, דבהליכות יוצאי מצרים היה אור השגחת ה' מופיע לעין כל, שהוא כבוד ה' ותכלית הבריאה, מה שאין כן בהליכות באי הארץ, היה ההשגחה מכוסה, ורק המביט בעין יפה היה מרגיש בה כמו ההולך בחשכת לילה, או רק לפרקים היה נרגש ההשגחה לעין כל, כמו אור הברק המאיר חשכת לילה".

בתקופת המדבר זכו ישראל לליווי אלקי באותות ובמופתים - מן משמים, בארה של מרים, עמוד אש ועמוד ענן וכו' - וכשהגיעו לארץ ישראל סרה מהם ההנהגה העל טבעית, ונתחלפה בהנהגה עליונה יותר - הנהגה טבעית.

חז"ל⁴ אומרים: "לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן". כשיהודי חי בתוך אטמוספירה של נסיות, ללא טרדות ודאגות - לא אוכל ולא כביסה, לא קניות ולא פרנסה - אז ראשו פנוי לדרוש בתורה.

בארץ ישראל אנחנו חיים חיי טבע, והקב"ה מציץ אלינו מתוך הטבע, "הנה זה עומד אחר פתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרקים"⁵. ריבונו של עולם מסתתר, ומפעם לפעם מתגלה ומזכיר לנו שהוא נמצא, משגיח ושומר.

בתקופת המדבר, מטה משה קיבל מקום מרכזי, ומכוחו נושעו ישראל באותות ובמופתים, וכעת בארץ ישראל תופסים את מקומו של המטה, חרב וחנית, אם שש עשרה, גליל ועוזי.

יהושע הוא מהבודדים בישראל שעברו וחוו את תקופת המדבר וגם זכו להיכנס לארץ ישראל. יהושע ליווה את עם ישראל

ההתקפה החוזרת על העי

בפרקנו מתוארת התקפה חוזרת על העי, כאשר הפעם, במצוות ה', שולח יהושע את כל העם למלחמה, "ויאמר ה' אל יהושע אל תירא ואל תחת קח עמך את כל עם המלחמה וקום עלה העי ראה נתתי בידך את מלך העי ואת עמו ואת עירו ואת ארצו"¹.

בניגוד להתקפה הראשונה בה נסו חיילי ישראל על נפשם ונחלו תבוסה, בהתקפה זו מכניעים ישראל את העי בתכסיסי מלחמה. יהושע וכל העם מתקיפים את העי מצד צפון, ואילו חמשת אלפים חיילים נחבאים וטומנים מארב לעי בצדה המערבי של העיר. אנשי העי, הבטוחים בכוחם, יוצאים גם הפעם להתקיף את ישראל. יהושע מביים בריחה מאנשי העי, וכאשר תושבי העיר יוצאים לרדוף אחרי ישראל, נכנס המארב לעיר ומתחיל לשרוף אותה.

כשמגלים זאת אנשי העי, הופכים הבורחים את פניהם, ומתחילים להילחם בהם. אנשי העי הרואים את עירם עולה באש, אינם מסוגלים להילחם ביעילות, והם נלחצים בין שני מחנות צבא ישראל המתקיפים אותם. המלחמה מסתיימת בהשמדתם של אנשי העי ובהריגת מלכם.

המלחמה שהיתה נראית במבט ראשון פשוטה, נתפסת כעת באופן שונה ודורשת גיוס כללי, "ויאמר ה' אל יהושע אל תירא ואל תחת קח עמך את כל עם המלחמה וקום עלה העי ראה נתתי בידך את מלך העי ואת עמו ואת עירו ואת ארצו".

גיוס כללי

הגיוס הכללי איננו רק תוצאה של שיקולים ביטחוניים, אלא מענה רוחני לכישלון המערכה הראשונה. כך כתב ה"לב אהרן"²:

"עתה שהוסר החטא, לא נשאר להם אלא שיכינו עצמם לקבל ההשגחה, וההכנה להם בזה הוא בשיתקבצו כולם יחד, כי אין השכינה שורה אלא בכללותם וקיבוצם... ולזה אמר לו האל יתברך 'אל תירא ואל תחת קח אתך את כל עם המלחמה' ויתאפסו יחד כולם, כי זו היא ההכנה היותר נאותה להם להמשיך שפע שכניתי עליהם ובה ינצחו".

אי אפשר לצאת למלחמה כשהעם מחולק ומפורד. עכן עובר על החרם, לא מתוך תאוות ממון, כפי שהזכרנו בפרק הקודם, אלא מתוך התרסה כלפי מנהיגותו של יהושע, תוך ניסיון ליצור סדק בהנהגה.

המילה 'מלחמה' מזכירה הלחמה, חיבור בין שני דברים נפרדים. בשעת מלחמה נדרשת אחדות, העם צריך להתייצב כאיש אחד בלב אחד, כתף אל כתף, משלבים זרועות ויוצאים יחד להביס את האויב.

יהושע מתגלה כאיש צבא ומלחמה

עד עתה היה יהושע שותף במלחמות שהתקיימו באותות ומופתים, בדרך ניסית - מלחמת עמלק ומלחמת יריחו - וכעת לראשונה ניצב יהושע בפני מלחמה שדורשת אסטרטגיה מושכלת וטקטיקה נכונה. יש חמ"ל (-חדר מלחמה) ויש קמב"צ

³ יהושע ח, ב.

⁴ מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויה פתיחתא ד"ה ויהי בשלח.

⁵ שיר השירים ב, ט.

¹ יהושע ח, א.

² לב אהרן יהושע ח, א.

"שמכין שכל ישראל יצאו ממחנה ישראל לילך למלחמה, גם יהושע שכב ללון בתוך העם ולא באהלו. שבזמן שכל ישראל בצער לא רצה לנהוג עידון בנפשו, כמו שנאמר: 'עמו אנכי בצרה'. ועוד, שרצה לחזק ליבם. ועוד, כדי לקיים מצוות ה' יתברך שאמר לו 'קח עמך את כל עם המלחמה', ורצה להיות תמיד יחדיו בתוך העם ולא ליפרד מהם אפילו בלילה. ועוד, שביקש להיות מוכן ומזומן לקראת הבוקר למלחמה".

יהושע לן בעומקה של הלכה

הגמרא במגילה⁹ דורשת:

"וילין יהושע בלילה ההוא בתוך העמק - אמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה".

לפי דרשת חז"ל, באותו לילה לא שכב יהושע לישון, אלא עסק כל הלילה בתורה ובהלכה. מלחמות ישראל הן על ייחוד שם ה' בעולם ועל הופעת התורה והשראת השכינה בתחתיות ארץ.

כשדוד המלך עמד לפני גולית, הענק הפלשתי המחרף אלקי מערכות ישראל, פנה אליו דוד בגבורה ואמר: "אתה בָּא אֵלַי בְּחַרְבַּ וּבַחֲנִית וּבַכִּידוֹן וְאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי מַעְרְכֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תִּרְפֹּתִי"¹⁰.

לאחר שנים רבות של שעבוד ודיכוי בגלות מצרים, ולאחר כל שנות הנדודים במדבר, מתגלה עם ישראל בתעצמות נפש ובגבורה עילאית. מהיכן באה אותה גבורה מופלאה? מ"שם ה' צבאות" שבשמו ולשמו אנו לוחמים את מלחמותינו. כך היה בכניסת בני ישראל לארצם לאחר גלות מצרים, וכך בדור האחרון, לאחר שואת יהודי אירופה, אחד מעיר ואחד ממשפחה חזרו גלמודים ומסכנים, שלדי אדם, ובאורח פלא הקימו מדינה. מצופה היה שיעברו קודם תהליך הדרגתי של שיקום רפואי ונפשי, אך עם ישראל עשוי מחומר אחר, מעוצמה של אמונה ותורה.

סימן הכידון

צבא העי השכים קום כדי להקדים את ישראל ולבוא עליהם בהפתעה, ואכן נראה היה כי הצליחו במזימתם, ומחנה ישראל החל נס על נפשו. וכאשר ראו את יהושע מנהיג ישראל בורח עם חייליו, החלו לקרוא קריאות ניצחון.

ברגעים אלה באה התערבות אלקית, וכך נאמר:

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּיָּדוֹן אֲשֶׁר בְּיָדְךָ אֵל הָעֵי כִּי בְיָדְךָ אֶתְנַנֶּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּיָּדוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ אֵל הָעֵי: וְהָאוֹרֵב קָם מִהָרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיְרוּצוּ כְּנֻטוֹת יָדוֹ וַיָּבֵאוּ הָעֵיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיִּמְהָרוּ וַיִּצְיִתוּ אֶת הָעֵיר בְּאֵשׁ: וַיִּפְּנוּ אַנְשֵׁי הָעֵיר אַחֲרֵיהֶם וַיָּרֹאוּ וַהֲגָה עֲלֵה עֲשֵׂן הָעֵיר הַשְּׂמִימָה וְלֹא הָיָה בָהֶם יָדִים לְנוֹס הֲגָה וַהֲגָה וְהָעָם הִנָּס הַמְּדַבֵּר נִהְפָּךְ אֵל הָרוֹדֵף: וַיְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי לָכֵד הָאֹרֵב אֶת הָעֵיר וְכִי עֲלָה עֲשֵׂן הָעֵיר וַיָּשִׁבוּ וַיָּכּוּ אֶת אַנְשֵׁי הָעֵי: וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן הָעֵיר לְקִרְאָתָם וַיְהִי לְיִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ אֵלֶּה מָזָה וְאֵלֶּה מָזָה וַיָּכּוּ אוֹתָם עַד בְּלַתִּי הַשָּׂאִיר לוֹ שָׂרִיד וּפְלִיט: וְאֵת מֶלֶךְ הָעֵי תִפְשׂוּ חַי וְקַרְבוּ אֹתוֹ אֵל יְהוֹשֻׁעַ"¹¹.

בצמתים המרכזיים ביותר בתולדותינו, וכעת עם הכניסה לארץ ישראל, יהושע מרגיל את ישראל להנהגה החדשה. וכך כתב הרלב"ג⁶:

"והנה זכר, שאחר זה שבה ההשגחה האלקית על ישראל, וציוה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי, לפי שכבר היה אפשר להחרימם בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם יסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישראל, לפי שבפעם הראשונה נצחום, והנה ה' יברך לא יעשה מופת ללא צורך".

במערכה השנייה ניתן היה לגרום לאנשי העי לצאת מן העיר בדרך טבעית, ללא צורך במופת, ובכך באה לידי ביטוי המגמה החדשה של הנהגת ארץ ישראל.

תחבולת צבא ישראל

הזכרנו שהיסוד לציווי על יציאת העם כולו למלחמה היה אחדות העם. ה"מצודת דוד"⁷ מביא טעם נוסף:

"כל עם - ציוה לעשות כל ההכנות והתחבולות האלו, להטעות העובדי כוכבים ומזלות, למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת, ועל זה יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברב יועצים, וכזה יהיה טובה לישראל, כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בם".

בהתחלה באו שלושת אלפים איש מישראל ונסו על נפשם, וכעת יצא העם כולו למלחמה, וזאת כדי שבני העי יראו ויבינו שכעת הכמות תכריע את הקרב, ובאמת נאספו גם הם כולם למלחמה, ועל ידי כך יצאו כל בני העי מן העיר כאחד ויכלו ישראל להכות בהם כאחד ולסיים את המערכה בניצחון מוחלט.

לינת יהושע עם העם

בתיאור הצבת המארב נאמר: "וַיִּשְׁלַחֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּלְכוּ אֵל הַמְּאָרֵב וַיִּשְׁבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי מִיָּם לְעֵי וַיִּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם"⁸. יהושע לא ישן בחדר ממוזג בקריה, אל בחזית, באוהל סירים. הרד"ק מבאר, שהטעם לכך היה, כדי שיוכל לעורר אותם עם שחר לצאת למלחמה, וזו לשונו:

"וילין יהושע בלילה ההוא בתוך העם - באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרזם כלם להשכים בבקר ולערוך המלחמה".

הדבר קשה: מה ראה יהושע בעצמו ליטול תפקיד זה לידי ולהיות המעורר הכללי? לא מצאו מישהו אחר שיכול למלא תפקיד זה?!

נראה לומר, שיהושע נרתם לתפקיד זה כדי לעבור בין האוהלים ולעורר מוטיבציה בקרב החיילים. הוא בדק במחסני המלאי אם יש מספיק אפודים מלאים, מחסניות, נשקים, רימונים וכו'. וכך כתב האברבנאל:

"לפיכך לן עמהם הלילה, כדי לחזקם ולזרזם ולהשכים למלחמה". מעין זה כתב ה"ילקוט מעם לועז" שם, אך הרחיב יותר והוסיף:

⁹ מגילה ג ע"א.

¹⁰ שמואל א' יז, מה.

¹¹ יהושע ח, יח-כג.

⁶ רלב"ג יהושע ח, א.

⁷ מצודת דוד יהושע ח, א.

⁸ יהושע ח, ט.

המלחמה טבעית לחלוטין, כך לכאורה, אבל ברגע הגורלי, בנקודת הזמן המכריעה, מתברר שהכל על פי ה'.

שריפת העיר במצוות ה'

שריפת העיר לא היתה רק טקטיקה מלחמתית, כפי שרואים בהמשך. בתום המלחמה הנביא מדגיש: "וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעִיר וַיִּשְׂימָהּ תַּל עוֹלָם שְׂמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה"¹². וכך כתב המהר"י קרא שם:

"לקיים מה שנאמר: 'ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה' (פסוק ב)".

הכל על פי מצוות ה' באופן מדויק ומדוקדק. יהושע לא עושה דבר מדעתו.

באמצע הקרב, בתזמון מדויק, נגלה ה' ליהושע בן נון ואומר לו: זה הרגע הנכון! נטה את ידך, הרם את הכידון, והניצחון מובטח! אנשי המארב מזהים את האות, ומזדרזים להעלות את העיר באש, וכאשר העשן עולה והלהבות מכלות, אנשי העי שמים לב שמשוהו בלתי צפוי התרחש. הם רואים בעיניהם את כל רכושם, בתיים ושדותיהם, הכל עולה בלהבות, ואין להם לאן לחזור. ברגע אחד הם מבינים שעבדו עליהם, ולמעשה הם נפלו בפח שטמנו להם. באותו הזמן המערכה הוכרעה.

צבא ישראל ניצל את מפח הנפש של לוחמי האויב והחל לרדוף אותם ולהרוג בהם, עד שבאותו היום נפלו שניים עשר אלף איש מן האויב.

¹² יהושע ח, כח.